

koporsóját Domonkos prépost a következő verssel jelölte meg: „Hic divi Stephani quondam sanctissima proles Dux Emericus noxiter esse satius.”¹ Ezek szerinti tehát inkább építáfiumról, mint születési hely megjelöléséről lehet itt szó. További sorsa ismeretlen, a későbbi nemzedék kegyeletét Szt. István és Szt. Imre iránt mutatja, hogy a mai főtemplomot Szt. Istvánról nevezte el és a nagy királynak kápolnája is van benne, Mária Terézia által 1778-ban Székesfehérvárra visszahozott, díszes ezüst hermába rejtett, ereklyéjét pedig évente hatszor tették közszemlére a templomban: ápr. 2-án, az ereklyének városunkba hozatala napján, máj. 19-én, a török kiűzésének emlékére, jún. 27-én, Szt. László király napján, aug. 20-án, Szt. István napján, okt. 11-én, mert ezen a napon találták meg maradványait és végül nov. 5-én, Szt. Imre herceg névünnepe. Ugyanezen templomban Szt. Imre tiszteletére is szenteltek oltárt; a ferencrendiek templomának alapkövébe Szt. Imre relikviáját helyezték, a ciszterciak templomában is van oltára és kápolnája, mennyezetének egyik freskója pedig szintén Imre herceget dicsőíti.

I. Béla 1060-ban itt győzi le a János főúr által fellázított pogányokat. Szt. László király 1085-ban az ország nagyjainak jelenlétében fölemelteti Szt. Imre holttestét, ennek szenttéavatása alkalmával. II. Géza a fehérvári polgároknak is megadja a budai polgárok privilégiumát, amidőn kivészi őket a várispáni törvényszék hatásköréből.

Az aranybullát II. Endre király a székesfehérvári András-gyepen hirdette ki 1222-ben; alkotmányos szabadságunk ezen alapkövének kihirdetésének 700. évfordulóját emlékszóbor felállításával és emlékérem verésével ünnepelte meg az Árpádok városa 1922-ben.

A tatár 1241-ben eredménytelenül rohanja meg a várost, mert annak erősségéhez, az az félkörben körülvevő ingovány miatt, hozzáfélni nem tudott; ugyanakkor IV. Béla Szt. István holttestének maradványait és a bazilika kincseit megmenti és magával viszi azokat Dalmáciába.

Zsigmond idejében Székesfehérvár európai fontosságú politikai és diplomáciai tárgya-

lások színhelyévé lett. Zsigmond sokszor tartózkodta városban; 1436-ban itt fogadta a cseh követeket és a baselli zsinat meghatalmazottját és itt foglalták írásba a prágai kompaktátumokat is. 1405-től kezdődőleg a város követeket küld az országgyűlésre; a város testületi nemességét nyer és az országgyűlésen a többi szabad királyi várossal együtt gyakorolja szavazati jogát, a „votum curiale”-t; a székesfehérvári polgárokat most már a polgári immunitás védi; előzetes vizsgálat nélkül letartóztatni őket nem szabad, keresetet és panaszt csak a városi bíróság előtt lehet ellenük emelni; a városi polgároknak védődíja 200 ft., mint a nemeseké.

Hunyadi Mátyás Székesfehérvárot találkozik Beatrix hercegnővel 1476-ban, akivel házasságra lép.

Kálmáncsehi (Kálmáncsai) Domonkos, aki 1474 óta székesfehérvári prépost, 1496-ban nagyvárad, 1501-ben erdélyi püspök, 1505-ban kalocsai érsek lesz, mielőtt azonban az érseki székét elfoglalhatta volna, ugyanezen évben közel 70 éves korában meghal, 1486 előtt épített fel a ma is meglévő Szt. Annakápolnát. Mint dr. Hoffmann Edith írja, Domonkos prépost „a tudományoknak és művészeteknek lelkes híve volt. Mátyás király és Vitéz János nagy könyvgyűjteményét nem számítva, Kálmáncsehi kéziratairól esett a legtöbb szó mind a hazai, mind a külföldi irodalomban”.² Hoffmann Edith emlékezik meg Nagylaki István bácsi és fehérvári kanonokról is, mint e kor bibliophiljéről.

I. Mátyás halála évében a város közelében fekvő, Jánosfutásnak nevezett pusztán át menekül Korvin János Kinizsi Pál serege elől; ugyanezen évben foglalja el Miksa császár Székesfehérvárt, amikor Kálmáncsehi prépost a bazilika egyik tornyából védekezik a polgárokkal és káptalanjával Miksa hadai ellen.

A Mohácsnál meghalt II. Lajos királyt Székesfehérvárott temették el, majd Szapolyai Jánost választották itt királlyá; a következő évben pedig már I. Ferdinándnak teszik e

¹ 1406-ban márióváhagyta I. Mátyás azon szerződést, amely szerinti Keresztúri Imre és neje Kálmáncsehi (Kálmáncsai) prépostnak elődjék Keresztúr-pusztán, amely a kápolna tulajdonává lett; a kápolna Szentágyi László gróf család püspök restaurálta, aki 1711–1739. évek között egyidejűleg custos is volt.

² Dr. Hoffmann Edith: „Dégi Magyar Bibliofilok.” Magyar Bibliofil Társaság kiadása 1928. 111–119., 191., II. 140–1. lapok. XX. XXI. és XXIV. képmű.

¹ Dr. Walter János „Gaudemus”. Budapest, 1926. Szent István Társulat.

városban fejére a szent koronát; 1540-ben Szapolyai holttestét helyezik a bazilikában „örök” nyugalomra, de később a török kido-
baltta onnan koporsóját és a városi polgárok
a mai piac terén állott Szt. Mihály templo-
mában helyezték el a sorsüldözött király
maradványait; *sírja még nincs feltárva, ez
a jövő feladata.*

Az 1543. esztendő végzetessé vált a város
történetében; a török elfoglalta és 145 éven
át tartotta megszállva; a város elfoglalása-
kor halt hősi halált Warkotsch György vár-
parancsnok. Az 1556. évi XXXIX. törvény-
cikkkel megszüntették a Szt. István Idejéből
származó káptalan hiteleshelyi minőségét;
a török 1568-ban kirabolja a király-
sárokot.¹

Az 1599. évben megkísérelték a város vissza-
vételét, de csak 1601-ben sikerült herceg
Mercoeur fővezérnek visszafoglalni; 1602-
ben azután Hasszán nagyvezér újra hatal-
mába keríti a várost. A török szétrombolja a
bazilika oltárait, kincseit elrabolja és dsámivá
alakítja át a magyarok Nagyszászonyának
szentel templomát. Székesfehérvár török
nevet kapott „Isztúlni Belgrád”-nak nevez-
ték és szandzsákságnak lett központjává.
Végnélküli szenvedés volt a székesfehérvári
polgárság sorsa a török uralom idején, mert
a török rabolt, gyilkolt és könyörtelenül
zsarolta őket.

A török ellen 1685-ban kezdett felszabadító
hadjáratnak fényes része Székesfehérvár
visszafoglalása, amelyet többek között gróf
Buonvisi Ferenc nuncius, IX. Ince pápa kö-
vete is állandóan sürgetett a bécsi udvarnál.²
Buonvisi már 1686. novemberében küld je-
lentést a városra vonatkozólag a pápához.³
Buda visszafoglalása után a nagyvezér kész
volt Székesfehérvárt, Egert és Szigetvárt
Siklóserét és Szegedért átengedni, de a had-
műveleteknek megindítása a bécsi haditanács
részéről igen lassú lévén, a töröknek ideje
volt a vár megerősítésére; az ostromló se-
reg 1688. áprilisában érkezett meg a város
alá, báró Areyrago János ezredes, gróf Zichy
István és Esterházy János gróf vicegenerá-
lisok vezetése alatt; a később érkezett

Baththyány Ádám főparancsnok rendeleteire
körülzárták a várost. Az ostrom munkálatait
gróf Marsigli Luigi tervei szerint vezették.⁴
Mint ahogy I. Lipótseregei már előzőleg vissza-
foglalták a szomszédos Battyánt, Csókaköt
és Palotát, Székesfehérvár egészen el volt
szigetelve; a törökök helyzetét még sú-
lyosabbá tette ama körülmény, hogy a vár-
őrség és a lakosság állandóan szökdösött
a várból, az ott uralkodó éhínség miatt. A
várbeliek élelmiszerkészlete ekkor már nagy-
mából és érpából állott, amelyet megőröltek
és így osztottak szét közöttük. A kölcsönös
portyázások közben az ostromlók elfogtak
egy török hírvivőt, aki a portára igyekezett,
hogy a várbelieknek segítséget kérjen, a nála
talált és a haditanácsnak azután elküldött
levelek a törökök helyzetéről tiszta képet
nyújtottak. Ezek után felszólították a vezérő
basát a vár átadására, de eredménytelenül.
A május 6-i sikertelen kirohanásuk után,
minthogy segítséget sehonnan sem kaptak,
gróf Baththyány Ádám felszólítására mégis
kivonultak a városból⁵ 1688. évi május
19-én; előzőleg ígéretet kaptak, hogy szaba-
don elvonulhatnak és a vár átadásának fel-
tételét jóváhagyásra Bécsbe felküldik.

Rom és pusztulás képi mutatta ekkor a vá-
ros; mindössze 200 fából épített lakóház
maradt a városban,⁶ amely lassan kezdett
benépesedni és újjáépülni. A város megvá-
lasztja bíróját, belső és külső tanácsát, meg-
alakul a választott polgárság, amely ma a
város közgyűlésének felel meg. Nagy baj
volt az, hogy az udvari kamara tiszviselői
az adók szigorú behajtásával zaklatták a
lakosságot, a várparancsnok pedig min-
denkit a maga hatóság alá igyekezett
kényszeríteni, semmibe véve a város régi
kiváltságait. Ezért a magisztrátus és a pol-
gárság pár hónappal a visszafoglalás után
I. Lipóthoz fordult. Kérték őt, hogy újítsa
meg a város régi kiváltságait, hogy meg-
menekülhessenek minden zaklatástól; íz
régli oklevélre és törvényre hivatkoztak fel-
terjesztésükben,⁷ mégis rengeteg pénzüke,
utánjárásba és ide-oda küldözgetésbe került
Bécsben a diploma megszerzése; erre céloz

¹ Dr. Karácsonyi Imre közleménye: „Századok”, 1911. évf. 365. old., lásd Dr. Polgár Iván cikkét a „Székesfehérvári Napló” 1929. évi dec. 28-iki számában.

² Sebestyén József: Székesfehérvár visszafoglalása a török uralom alól.

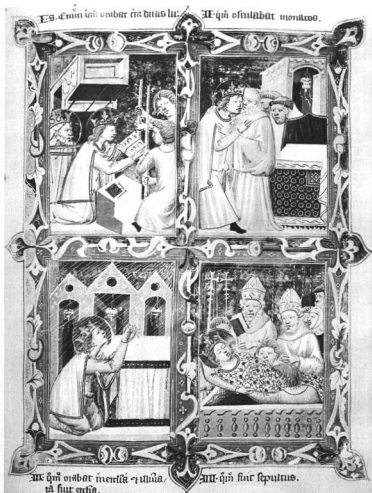
³ Bevilacqua Borsody Béla dr. cikke: „Péjermegyei Napló” 1906. II. 25.

⁴ Bevilacqua Borsody Béla dr. cikke.

⁵ Sebestyén József id. m.

⁶ Még 9 év múlva is csak 223 házzal van azó, amelyek közül 125 fűz 80 dűnört a városnak; l. az 1697. évi január 8-iki tanácsülés jkvét a városi levéltárban.

⁷ 1686. évi december 1-én tartott tanácsülés; városi levéltár.

SZENT IMRE LEGENDÁJA A Vatikáni Codexben. (Cod. Lat. 8541) XIV. század.
 1. Éjjeli szolozsmázása. 2. Látogatása Pannohalmán. 3. Fogadalma. 4. Eltemetése

ueneret qd' uisap' dicitur ad cor si
 p'nt' l'c' an' p'nt' d' d' r'os. At illi d' r'
 uer' ad e' l' r' l' r' si f'p' l'c' e' g'ndi s'
 le' r' n' r' l' n' q' s' l' p' r' e' f' f' d' u' u' r'
 In uol'is b'p' n' s' m' r' e' d' o' p' d' e' a' u' o'
 h' e' x' t' r' a' d' d' a' p' t' o' p' r' i' c' i' t' a' t' i' p' a' r' t' i' b'
 u' b' i' p' h' d' e' s' i' a' s' p' o' q' d' o' d' e' a' n' r' a'
 m' a' r' t' i' s' t' i' u' s' i' l' u' i' u' o' r' i' i' n' a' s' p' i' c' i' e'
 f' e' n' d' i' t' p' e' a' d' v' i' c' a' p' n' o' d' e' b' i' l'
 d' i' c' i' t' a' p' a' n' t' i' s' b' o' n' i' s' b' a' p' t' i' s' t' a' b' i' t'
 p' r' i' m' e' p' h' i' d' i' c' e' s' i' e' q' u' e' n' i' u' r' e' p' r'
 i' p' s' u' t' a' c' c' e' d' i' t' h' e' i' n' h' i' s' a' n' d' i'
 f' h' a' p' s' i' n' d' o' m' i' i' e' n' e' A' u' s' p' i' c' i' o'
 i' l' l' C' u' i' i' n' d' i' s' t' i' l' l' i' p' a' n' t' m' a' n' e'
 u' n' t' i' p' s' e' s' i' e' c' o' s' i' l' o' q' u' i' t' l' i' g' u' s'
 i' p' h' e' r' d' i' t' e' r' t' o' s' u' n' f' e' r' e' x' y'
 i' n' g' l' i' s' s' i' n' a' g' o' g' a' f' i' d' u' a' l' o'
 q' u' e' r' p' r' i' c' i' s' m' i' s' e' s' d' i' s' p' u' t' a' s' i' s' n' a'
 d' o' s' t' e' r' e' g' n' o' d' i' d' o' i' n' d' i' e' s' a' d'

uis. An.
 E' n' s' a' n' t'
 s' p' i' s' t' i' e'
 m' o' r' t' u'
 u' a' f' i' d' e' l' i'
 i' n' t' u' d' o' c'
 t' i' o' n' e' q' u' e'
 a' n' t' e' q'
 p' o' u' i' s' s' e' i' n' g' u' a' y' a' n' t' e' q' u' e' s' m'
 u' n' t' i' u' i' s' s' e' g' n' i' s' a' p' i' l' l' i' s' l' a' n' t'
 d' i' e' b' i' l' l' D' u' s' p' l' e' n' t' d' i' e' s' p' e' n'
 t' i' s' a' t' o' s' u' l' a' p' p' r' i' c' o' d' i' c' a' u'
 i' n' s' e' r' e' p' e' r' i' t' d' e' c' e' l' o' s' o' n' t' a' p' a' d'
 u' e' n' i' e' t' i' p' s' e' u' e' h' e' n' t' i' e' r' i' p' l' e' n' t' o'

et uon' ubi e' r' t' s' e' d' e' r' e' s' d' o' s' d' a'
 u' e' r' a' p' i' o' u' i' s' e' r' i' t' l' i' g' u' e' t' a' p' i' g' n' a'
 s' c' o' e' t' u' s' i' n' p' s' i' m' p' l' i' s' t' e' u' s' i' p' s' e' s' a' l' a'
 v' i' c' e' b' a' n' t' u' e' r' y' l' i' n' g' u' a' p' m' e' t' a' b' i'
 y' u' e' n' e' r' e' u' i' c' i' a' n' a' i' n' o' u' e' r' e'
 l' i' n' g' u' a' c' e' p' h' a' n' o' s' d' u' a' t' o' u' e' c' o' a' u' a'
 A' i' g' a' n' d' o' u' e' u' r' i' m' a' p' l' i' g' h' e' r' o'
 c' u' s' q' u' o' d' u' e' n' a' u' i' e' c' o' r' a' t' i' o' h' o'
 l' u' i' s' i' p' s' i' s' i' l' l' u' s' t' r' a' c' e' r' e' c' o' n' s' i' t' i' t' a'
 n' b' i' c' o' d' i' c' i' s' i' p' s' i' u' i' l' l' a' r' e' i' d' e' s' p' e' c' o'
 s' o' l' a' g' a' u' d' e' p' e' a' d' o' p' l' e' r' y'
 h' e' a' n' e' l' a' p' l' i' g' h' e' r' p' h' i' s' u' l' t'
 r' i' t' e' l' i' g' u' e' t' a' p' i' g' n' s' l' e' c' t' i' o' n' e' s' u' p' e' r'
 g' u' l' o' s' c' o' r' i' p' s' e' s' d' o' s' s' p' e' c' o'
 r' e' p' l' e' n' t' a' l' i' s' p' i' u' s' u' a' d' e' i' l' i' u' o' s'
 e' x' e' d' o' a' p' l' i' u' o' s' S' a' p' i' e' q' u' o'
 d' e' q' u' i' l' i' n' a' s' i' n' u' i' t' a' l' i' s' s' p' e' c' o' r'
 p' l' e' c' e' t' e' r' u' a' u' e' r' e' a' d' e' p' r' i' e' n' t'
 s' t' a' n' t' i' s' e' r' e' r' e' u' e' c' e' l' o' s' o' m' n' i' a' u' o' c' i' e' t'
 i' p' s' e' u' e' h' e' n' t' i' a' p' l' i' g' h' e' r' d' o' a' d'
 s' i' n' a' b' o' q' u' o' r' u' o' i' n' b' a' t' p' l' o' l' i' q' e'
 i' n' t' i' a' p' e' r' i' g' a' r' d' o' a' l' i' n' t' e' l' i'
 r' e' d' i' c' t' e' i' n' o' u' i' s' f' a' n' e' r' e' d' a' d' e'
 n' e' o' a' i' a' u' i' l' i' q' u' e' r' n' a' n' o' s' i' o' h' i'
 i' i' t' d' i' o' s' i' o' s' d' i' u' i' g' i' t' e' l' e' r'
 m' o' e' t' m' e' f' u' d' e' r' e' p' i' m' o' u' l' a' p'
 e' i' a' d' e' u' i' c' e' i' m' i' d' i' e' a' p' e' r' a'
 n' e' i' R' e' g' e' d' o' l' i' b' e' r' n' e' f' r' i'
 f' i' n' i' e' u' i' c' o' s' i' a' l' b' i' n' t' e' r' e' t' i'
 a' i' r' e' u' t' p' e' a' d' u' a' l' i' c' e' r' i' n' e' p' i' a'
 c' e' t' e' r' e' s' o' l' e' m' i' m' o' r' a' i' e' s' o' s'
 s' p' l' e' n' t' d' i' e' s' p' e' n' t' i' s' e' r' t' o' s' p' e' r' d' i' c' t' u' s'
 a' l' i' b' o' t' o' s' i' c' e' r' e' p' e' n' t' e' u' e' c' e' l' o' s' o' n' t'

KÁLMÁNCSEHI DOMONKOS MISSALÉJA 1492-BŐL
 Mr. Chester Beatty-gyűjteménye London

MÁTYÁS KIRÁLY PAIZSA KÁLMÁNCSEHI DOMONKOS CÍMERÉVEL

Musée de l'Armée, Paris. Phot. Girouard.

V. G. Hoffmann Edith: Mátyás király pajasa Périsban. Turul 1928. 68-70. l.

az 1701. évi augusztus 25-iki jkv,¹ végre 1703. évi október 25-án visszanyerték régi kiváltságukat.

I. Lipót még 1702-ben elrendelte a székesfehérvári, olasz stílusú vár *falainak lerombolását*, amelyet a vonakozó leirat szelint *politikai* és katonai okok tettek szükségessé.² Felmerül emlékezetünkben e helyen, hogy valaha a várfalakon a palotai kapu felett magyar királyok szobrai emlékeztettek mindenkit arra, hogy e város a magyar királyoknak koronázó fővárosa és temetkezési helye volt, 47 országgyűlésnek gyűlt itt egybe nemessége, királyválasztó rendek is táboroztak itten és ezek emlékeit ma már jóformán még egy szerény emléktábla sem hirdeti; mi emlékeztetné az idegent Székesfehérvárot a dicsőséges magyar imperium fénykorára?

A háborús veszedelmek elmúltával gyorsabb ütemben léphetett a város a fejlődés útjára; igyekeztek megkönnyíteni a letelepedést az idegenből jövő iparosok és kereskedők részére, megalakultak a céhek is; ezek élén egy-egy belső tanácsbéli állott mint céhbiztos; húsz-harminc különböző céhet említenek az ezen időből származó okmányok;³ a céhek tagjait szigorú szabályok kötelezték a vallásos és erkölcsös életre; a mesterjelölteket remek készítésére kötelezték; a mesterségben járatlan a céhnek tagja nem lehetett.

Polgárlevél nélkül senki sem lakhatott a városban a hatóságnak tudtával, tehát mindenki igyekezett azt megszerezni; ezt követte a polgári taksza lefektetése és az eskü lefektete.

A személy-, vagyon- és tűzbiztonságra vonatkozólag szigorú szabályokat alkalmazott a tanács, amely az igazságszolgáltatást is gyakorolta és a pallosjog alapján halálos ítéleteket is hozott.

Élénk ipari és kereskedelmi, valamint gazdálkodó tevékenységével a város kiheverte régi bajait; háromnapos országos vásárai és ipari produktumaival a város messze földön híressé lett; pár év múlva a város bevételéi 20—22.000 frtra rúgtak, kiadásai 15—17.000 frt. között változtak, a kama-

rás számok ezen időkből felesleget mutatnak.

Egymás után emelkednek a város épületei, templomai; az 1720-ban építeni kezdeti ferencrendi templom az élet templomává lett, mert az odamenekülő bűnösöket kiváltságos menedékjoga alapján megmenlette a halálbüntetéstől; e templom alapkövébe helyezték Szent Imre ereklyéjét.

A gimnáziumot 1724-ben nyitják meg a jezsuiták, akik abban 1776-ig tanítanak, amikor a pálosok, majd 1813-tól kezdődőleg a ciszterciék veszik át a tanítást.

A városházát 1730-ban építik fel; 1731. évben kezdik a karmelita, illetve a mai szeminárium templom építését is, amelyet a híres Maulbertsch-freskók tesznek elsősorban nevezetessé; 1745-ben a ciszterci templomának építése veszi kezdetét, 1758-ban pedig a főtemplom; ennek környékén akkoriban temető volt; ott állott Szt. Jakabnak roskadozó temploma is; amidőn 1922-ben a Városházközt rendezték, rendkívül sok emberi csont került ezen volt temetőből napvilágra. A főtemplom főaltárnak tervezésével Mária Terézia királynő Hillebrandt (Franz Anton) bécsi építész bízta meg;⁴ ezen templom kincstárában őrzik Szent Gellért relikviáját és a régi bazilika mozaikfördékeiből Pauer János püspök által készített drága pacifikálót.

A püspökség és káptalan alapítása 1777-ben történik; ez utóbbi később visszanyeri híteleshelyi jellegét.⁵

¹ A jegyzőkönyvek kivonatai:

1. Tandem publicatum etiam est Eiusdem Excelsae Camerae Regiae Hungarico-Aulicae Gratiosum Intimatum Clementissimum Caesareo-Degium Instructuram Aerae Maioris factam 3000 flororum resolutionem, et medio per suam aerae Caesareo-Degium Maiestatem eximio Geometra Hillebrandt fidelem Diligenter Gratiosae Intimans, quae per Titulum Geometram perfecta Delinatio, Sumptuosae per eundem elaborandum prolectum Una super ea, an effatae Arae Delinatio, et Sumptuum prolectum iam praevie confectum fuerit, informatio subeunti postulat: ac in Casa Insignificantiibus 3000 florens auctio Benefactorum, et Elemosynariorum supplere admittat.

A Székesfehérvár szab. kir. város levéltárában őrzett és az 1772. évi október 29-én tartott tanácsülés jegyzőkönyvéből.

2. Habet Dominus Franciscus Igali Interioris Sennas commensurum, et Administrator Cassae Ecclesiae Parochialis, quod ens maior ex clementissima magnificentia modo gloriosae regnantis Dominae Dominae Nostrae Mariae Theresiae medio peritorum Opificum in statum perfectum ita posita sit, ut hactenus auctus, nullusve novus se prodiderit. Cum autem ad splendorem hocce Opus, tum in opere delinatio, tum etiam in promovendo eorum Throno saae Maiestatis Sacratissimae Spectabilis Dominae Hillebrandt Architectae, et Consultarii Aulicus plurimum contulerit, dignum fore, et congruum, et humillimas grates eidem reponamus, favoreque hunc verum magnam humillimis scivitis nostris remereri adjuvamus.

A Székesfehérvár szab. kir. város levéltárában őrzött és az 1776. évi december 4-én tartott tanácsülés jegyzőkönyvéből.

⁵ L. az 1827. évi XXVI. tc.-t.

¹ L. a városi levéltárban.

² Sebastyén József k. m.

³ Még 1848-ban is 30 céhről tesznek említést: 1848. január 7-iki tanácsülés jkv.; városi levéltár.

Az Eperjesy Kálmán által a múlt években a bécsi hadi levéltárban fölfedezett¹ és az 1785–85. évek között történt felmérések után készített térképeknek Székesfehérvárra vonatkozó részei² azt mutatják, hogy a várost a csóri országúttól kezdve a sárszenimihályi dombokig még mindig körülveszi az ingovány és csupán a belváros, felsőváros és rácváros vehető ki azokon, míg a vízi- és tóváros helye részben lakatlan, részben mocsaras; érdekes tünetként említjük meg, hogy a várfal jórésze is kivethető a térképen.

A városbíró 1787-től kezdve a polgármester váltja fel a város vezetésében; a ránkmaradt adatok szerint a város lakossága akkor nyolcezer lélekből áll.

A püspöki palotát és a felsővárosi templomot 1800 körül építik fel; az utóbbinak helyén állott az a kápolna, amelynek oltárára helyezték először Szt. István ereklyéjét, amidőn azt 1778-ban Székesfehérvárra hozták.

A városunkban gyülekező insurgensek felett József nádor 1809-ben tart szemlét a régi vásárálláson; az erre vonatkozó emléktábla a városház udvarán látható.

Okmányaink tanúsága szerint már a XVIII. században kérnek egyes német színészek játsszai engedélyt a hatóságtól, 1818-ban pedig a „székesfehérvári nemzeti játék színi társulat” alakul meg.

A város harmadrészét tűz pusztítja el az 1845. évben.

A régi latin köriratú pecsét helyett 1845-ben magyar pecsétet kap a város;³ ugyanakkor alakul meg a „polgári őrsereg” és báró Barkóczy László püspök is ezen évben adja meg az engedélyt a püspökkerti ásatásokra, amelyeknek egyik eredményeképpen találja meg három év múlva Érdi János III. Béla és neje koporsóját.

Jellacsics bán szerezésénélkövetően benyomulása is emlékeztetést teszi az 1848. esztendő.

¹ L. Eperjesy Kálmán: Kézirati térképek Magyarországról a bécsi levéltárakban. 1928. 2. A bécsi hadilevéltár magyar vonatkozású térképeinek jegyzéke. Saltó alá rendezte Eperjesy Kálmán. 1929. Mindekkeltő a Szegedi Állatkutató Bizottság kiadványa.

² L. a városi levéltárban.

³ A vonatkozó oklevél szerint a város nevéül „Székesfehérvár”-nak kellene lenni, a törvény azonban a „Székesfehérvár” alakot írta elő.

A horvátokat a polgárság üzte el Székesfehérvárról. Az elnyomottság korában számos fehérvári polgár lesz hontalanná, hogy megmeneküljön az osztrák erőszak elől; közöttük találjuk Eischl városi főjegyzőt is, aki a Lórodi Eduárd, majd Nurin effendi nevet vette fel és mint török őrnagy Bagdad ostrománál esett el.⁴

A török hódoltság előtt idegenbe vitt városi levéltár okmányainak felkutatása érdekében a város 1867-ben megkeresi a pozsonyi káptalant; a káptalan azt válaszolja, hogy a birtokukban levő székesfehérvári oklevelek nem a város, hanem az egykor itt székelő keresztvesztékek konventje levéltárának tulajdonából valók; hallottunk arról is, hogy a nagyszombati káptalani székesegyház bal tornyában lévő levéltár, esetleg az ottani érseki helynökség levéltára lehet leelőhelye a székesfehérvári okmányoknak, hiszen volt idő, amidőn a veszélyeztetett pozsonyi levéltár anyagát is Nagyszombatba mentették át. A városi levéltár 1543 előtti anyagának, egyúttal a régi fehérvári hiteles helyek levéltárának felkutatása tehát a jövő, — remélhetően a közeljövő, — feladata lesz.

A régi vár budai kapuját,⁵ amely csodálatos módon évszázadokon át dacolt az ellenséges támadásokkal és amelynek védelmében számtalan székesfehérvári polgár ontotta véréül, 1872-ben lebontatta a városi hatóság. Nagysikerű országos ipari, kereskedelmi és terménykiállítást rendezett Székesfehérvár városa 1879-ben, melynek mintegy tizenötezer látogatója volt.

Adataink közlését most befejezzük. A világháború, az 1919-ben kitört kommunizmus és a román megszállás⁶ dűlései következtében tíz év előtt még siralmas képet nyújtott Székesfehérvár ma már igen szép fejlődést mutathat fel és mindannyiunk örökvése az, hogy a királyi Alba jövője városunk multa legfényesebb napjainak legyen dicsőséges folytatója.

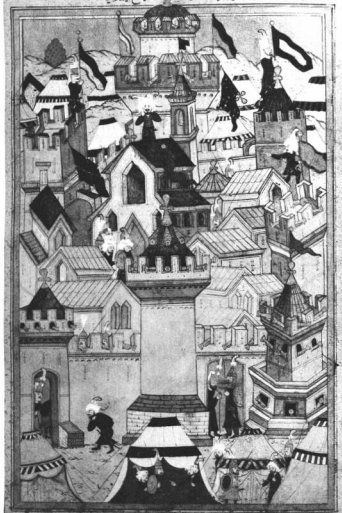
⁴ Bövén tárgyalja életrajzát dr. Lauschmann Gyula róla írt munkájában.

⁵ Képe a városi múzeumban látható.

⁶ Az adatokat L. dr. Juhász: „A történelmi és előzményei Székesfehérvárról” c. könyvében.

Dr. JUHÁSZ VIKTOR

لحمان سليمان خان وأروبا استولى بلقراة حصارين بمسقة الله تعالى فتح البلاد وكليد

*„Szülejmán szultán Isztúlni Belgrád (Székesfehérvár) várát
Allah — ő végtelenül felséges — segítségével elfoglalta.”*

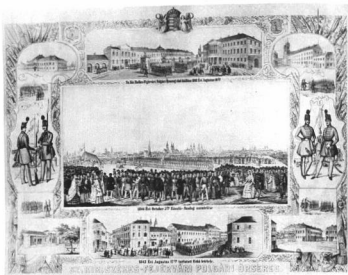
MINIATŰR A HUNAR NAMEH (A művészetek könyve) XVI. SZÁZADI TÖRÖK KÉZIRATBÓL
Konstantinápoly. Yildiz-könyvtár. A török szöveg magyarra való fordítását Fekete Lajos úrnak, az Orsz. Levéltár
állvéltárosának köszönjük. A P. Sarre és F. R. Martin-től „Meisterwerke Muhammedanischer Kunst”
München 1912. F. Bruckmann A.-G. mű nyomán

SZÉKESFEHÉRVÁR OSTROMA 1601-BEN A KER. SEREGEK ÁLTAL. Rézmetszet
M. Történeli Képcsarnok tulajdona

A TÖRÖKÖK KIVONULÁSA SZÉKESFEHÉRVÁRBÓL 1601-BEN. Rézmetszet
M. Történeli Képcsarnok tulajdona

A NÁDOR-UTCA A BUDAI KAPU TORNYÁVAL 1870-BEN. Aujezdsky Adolf vízfestménye
A székesfehérvári múzeum tulajdonsága